



# Marktsocialisme

DRS. W. A. ARTS

## Inleiding

Na de oorspronkelijke weigering zich kandidaat te stellen, is Michael Foot uiteindelijk dan toch tot nieuwe leider van Labour gekozen. Met zijn verkiezing lijkt de rust in de partij, voorlopig, te zijn teruggekeerd. Maar dat wil nog niet zeggen dat daarmee ook de vrede tussen links en rechts binnen de partij is getekend. Daarvoor verschillen de linkse Tribunegroep en de rechtse Manifestogroep te veel in hun politieke opvattingen. De opvattingen van links zijn het best als doctrinair-socialistisch te kenschetsen, die van rechts als traditioneel sociaal-democratisch. Wel, zo ziet het er tenminste naar uit, zal er tot de komende speciale partijconferentie over de herziening van het kiescollege sprake zijn van een wapenstilstand.

De grote ongebonden middengroep heeft zoals gewoonlijk de doorslag gegeven in de strijd tussen Foot en Healy om de opvolging van Callaghan. Niet zozeer de linkse opvattingen van Foot of de rechtse van Healy gaven daarbij de doorslag, als wel de angst dat het gedrag van de robuuste en weerbarstige Healy de partij zou splijten. In Foot meende deze groep de man te herkennen die in staat zou zijn de partij bij elkaar te houden.

Blijft de vraag of de 67 jaar oude Foot het ooit van oppositieleider tot premier van Groot-Brittannië brengen. Of is hij meer een zaakwaarnemer, een tussenpaus? Mocht deze onorthodoxe profeet van links het onverhoopt tot premier brengen, dan valt het gevaar te duchten dat zijn economische en sociale beleid niet het meest gelukkige zal zijn. Zijn economische kennis wekt de indruk wat belegen en weinig wereldwijd te zijn. Ook heeft hij in het verleden een te serviele houding aangenomen ten opzichte van de vakbeweging. Van hem vallen voor het oplossen van de ernstige economische en sociale problemen waarvoor Groot-Brittannië staat nauwelijks frisse en nieuwe ideeën te verwachten. Evenmin trouwens van een andere mogelijke toekomstige Labourpremier, de held van de basis, Tony Benn. Deze wacht geduldig zijn tijd af. Misschien biedt de tijd van na de verkiezingen van 1983 of 1984, met een herzien kiescollege en een anders

samengestelde fractie, hem meer kansen op het leiderschap. Die frisse ideeën zijn trouwens ook niet te verwachten van de rechtvleugel van de partij. Zowel de vigerende doctrinair socialistische als de sociaal-democratische opvattingen hebben daarvoor te veel weg van oude wijn in oude zakken.

Dat er op het ogenblik in de Labour partij zo weinig aan oorspronkelijk denken te vinden is, is vooral te wijten aan de rol die oud-premier Callaghan de laatste jaren als partijleider heeft gespeeld. Hij is er niet in geslaagd tot een modernisering en herdefiniëring van het democratisch-socialisme te komen. Een herzien democratisch-socialisme dat als een geloofwaardig alternatief zou kunnen dienen voor het beleid van de conservatieve regering Thatcher.

## Nieuwe ideeën

Toch zijn er bij Labour nog wel frisse ideeën te onderkennen. Die zijn echter door de strijd om de opvolging tussen links en rechts wat naar de achtergrond gedrongen. Een van de interessantste verwoorders van deze ideeën is David Marquand, hoogleraar in de hedendaagse geschiedenis en politiek en oud-Labourkamerlid voor Ashfield en lid van Roy Jenkins' staf bij de Europese Commissie.

Naar Marquands mening kan de sociaal-democratie, zoals die de laatste veertig jaar heeft gefunctioneerd, in twee van kritiek belang zijnde opzichten niet langer voorzien in oplossingen voor de neteligste problemen van vandaag de dag 1). De eerste reden is dat zij weinig of geen belangstelling heeft getoond voor het probleem van het reguleren van het staatsapparaat. Weliswaar is de sociaal-democratie erg vruchtbaar geweest bij het reguleren van de markt, maar dit heeft tot resultaat gehad het ontstaan van een oppermachtige staat, die „overladen” is geraakt.

De tweede reden waarom de sociaal-democratie in de verdediging is gedrongen, is dat economische groei, indien überhaupt nog mogelijk, veel moeilijker is te verwezenlijken dan in de jaren vijftig en zestig. Als groei moeilijker is te ver-

wezenlijken, dan is ook vreedzame herverdeling moeilijker te bewerkstelligen. Een van de centrale postulaten van de sociaal-democratie van de laatste veertig jaar is juist dat vreedzame herverdeling niet alleen mogelijk is, maar ook eenvoudig.

Het is haast per definitie, meent Marquand, dat de sociaal-democratie niet kan voorzien in oplossingen van de problemen, die zij zelf heeft voortgebracht. Zoals alle succesvolle politieke bewegingen is de sociaal-democratie ten offer gevallen aan de wet van de onbedoelde gevolgen. De sloppen zijn opgeruimd, maar de torenflats die ervoor in de plaats zijn gekomen hebben bandeloosheid en delinquentie voortgebracht. Industrieën zijn genationaliseerd, maar publieke monopolies blijken even moeilijk te beheersen als particuliere. Vakbonden zijn bevrijd van wettelijke beperkingen, maar zij zijn steeds minder ontvankelijk gebleken voor de verlangens van hun leden. De belastingheffing is progressiever geworden, maar het „zwarte circuit” is tot bloei gekomen. De wilde, ongeregelde markt van de vorige eeuw is getemd, maar het wordt in toenemende mate duidelijk dat nu de temmers intoming behoeven.

Een tweede verklaring voor het ontbreken van nieuwe oplossingsvoorstellen is gelegen in het speciale karakter van de Britse sociaal-democratie. In de Britse versie spelen keynesiaanse en fabiaanse elementen een belangrijke rol. Deze elementen hebben als uitgangspunt de gedachte dat de maatschappij slechts van bovenaf kan worden hervormd. De verzorgingsstaatsocialisten leken er dan ook meer op gebrand goed te doen voor anderen, dan anderen te helpen goed te doen voor zich zelf. De voor hen karakteristieke instrumenten van beleid waren centrale beheersing, complexe bureaucratieën en grote-investeringenprojecten; niet echter lokale initiatieven, individuele vernieuwingsgezindheid of kleine coöperatieve samenwerkingsverbanden.

Tegelijkertijd gingen zij er instinctief van uit dat *de* manier om sociaal welzijn te bevorderen, het eraan besteden van publieke middelen was. Hoe meer geld werd besteed, zo werd tenminste verondersteld, des te meer welzijn zou het resultaat zijn. Gezien de economische en politieke grenzen die zijn gesteld aan de groei van de publieke sector, maar ook de morele grenzen, voor hen die vrijheid waarderen, is deze gelijkstelling van overheidsbestedingen met sociaal welzijn niet langer te aanvaarden. De sociaal-democratie zou zelf nieuwe vormen van zelf-hulpzaamheid moeten trachten te bevorderen en proberen nieuwe maastaven te vinden voor het bepalen waar

1) Zie: David Marquand, *Inquest on a Movement*, Encounter, juli, 1979, blz. 8-18, en *Remaking the Centre*, London Review of books, 3 juli-16 juli, 1980, blz. 3-4.

de grenzen liggen van de publieke sector.

De nieuwe ideeën van Marquand nemen dus de vorm aan van een aanval op een verzorgingsstaatsocialisme dat min of meer stilzwijgend uitgaat van het adagium: „Wat de staat doet, is goed gedaan”. Tegenover deze oude, bureaucratistische versie van de sociaal-democratie plaatst hij het model van een nieuw, liberaal, decentralistisch socialisme. Daarbij beroept hij zich op een verwaarloosd element in de sociaal-democratie: het liberale erfdeel. Een erfdeel dat de nadruk legt op morele overtuigingskracht en individuele autonomie. In het besef dat sociaal-democratie betrekking moet hebben op vrijheid en autonomie, naast gelijkheid, zouden de sociaal-democraten uitbreiding van ondernemingsmacht moeten tegengaan en zich concentreren op manieren om besluitvorming te decentraliseren naar werknemerscoöperaties en kleine bedrijven in de industrie, naar ouders in het schoolstelsel, naar patiënten in de gezondheidszorg. De problemen van vandaag de dag zijn vooral gelegen in het zogenaamde „planningsysteem”, in het complex van grote publieke en particuliere organisaties. Het is zaak het zogenaamde „marktsysteem” ten koste van dit „planningsysteem” te versterken. Niet alleen door het helpen van kleine bedrijven en het aanmoedigen van coöperatieve samenwerkingsverbanden, maar ook door het ondersteunen van zelfwerkzaamheid, door het bestraffen van energie-intensieve technologieën en het bevorderen van arbeidsintensieve, door het gebruikmaken van de sociale krachten die het „zwarte circuit” doen groeien, in plaats van ze tegen te werken.

Zulke maatregelen kunnen begrijpelijkerwijze het „planningsysteem” niet geheel elimineren. Tot in de overzienbare tijd zullen we wel te maken blijven houden met de problemen van het „planningsysteem”. Daarbij moeten we wel beseffen dat deze problemen veeleer van politieke dan van strikt economische aard zijn. Daarom dienen de gekozen oplossingen eveneens politiek van aard te zijn.

### Gelijkheid, vrijheid en autonomie

Ook in andere geschriften zijn nieuwe ideeën te vinden, die evenals die van Marquand teruggrijpen op het liberale erfdeel. Hier ontbreekt de ruimte om daar uitgebreid op in te gaan. Wel kunnen de centrale thema's gelijkheid, vrijheid en autonomie, die volgens Marquand aan de sociaal-democratie ten grondslag liggen, worden aangestipt.

Zo merkt Mark Goyder, in een „young fabian pamphlet” op, dat de Labour Party het probleem van de sociale ongelijkheid op een te versimpelende wijze hanteert 2). Ongelijkheid behoort tot die traditionele kreten waarop Labour vertrouwt om de loyaliteit van de

gelovigen op te wekken. Labour is te zeer een partij van slechts een deel van de Britse natie gebleven en haar beleid en beleidsvoornemens zijn daardoor te veel gericht op het tegemoet komen aan deelbelangen. Het is nodig dat Labour frisse gedachten ontwikkelt over de morele basis waarop haar voorstellen tot herverdeling berusten en dat die gedachten worden expliciet gemaakt. De ernstige ongelijkheden die nog binnen de Britse maatschappij bestaan, zijn niet ernstig vanwege die ongelijkheden zelf, maar vanwege die onbillijkheid ervan. Spreekt men over onbillijkheid dan verwijst men naar een begrip van rechtvaardigheid en moraliteit. Waar het dan om gaat is hoe de meest efficiënte allocatie van de schaarse middelen waarover een gemeenschap beschikt, tot stand kan komen gemeten aan billijkheidsmaatstaven. Het is gemakkelijk hier cynisch over te doen, maar dat cynisme kan ook een zich zelf waarmakende werking vertonen. De reactie van welgedanen zou wel eens anders kunnen zijn als herverdeling van rijkdom zou geschieden op basis van een beroep op rechtvaardigheid en moraliteit.

Goyder verwijt Labour ook, dat zij te zeer gepreoccupeerd is met de bestaande ongelijkheden binnen de Britse nationale staat. Zo wordt in het Labourverkiezingsprogramma de ongelijkheid op wereldniveau, de kloof tussen arme en rijke landen, met een mild oog bezien, terwijl de ongelijkheden die binnen Groot-Brittannië zelf bestaan, juist worden verketterd. Het is aan het staatsocialisme te wijten dat de sloppen van Calcutta geen altruïstische emoties opwekken, terwijl „The Road to Wigan Pier” dat wel doet. Ook oud-Labourminister Evan Luard wijst, in een wat utopisch aandoend boek, in deze richting 3). Indien gelijkheid een van de centrale doeleinden van het socialisme blijft, zo merkt hij op, dan betekent dat vandaag de dag vooral het uit de weg ruimen van collectieve ongelijkheden en dan vooral ongelijkheden tussen staten.

Als we nu overgaan naar het tweede centrale socialistische thema, de autonomie, dan zien we dat dit bij Luard en Goyder vooral betrekking heeft op de arbeids- en leefgemeenschappen waarin mensen verkeren. Als we ons, om wille van de ruimte, hier beperken tot de arbeidsgemeenschap, dan kunnen we slechts constateren dat, zowel onder staatsocialistische als onder kapitalistische verhoudingen, de ondernemingen te omvangrijk zijn geworden en het management en het eigendomsrecht te onpersoonlijk en te ver verwijderd. Het gaat er Luard en Goyder om deze trend te keren. Zowel eigendomsrecht als beheer dienen wijder gespreid te worden. Dat betekent aan de ene kant de bevordering van kleinschalige ondernemingen, of op zijn minst kleinschalige bedrijven en eenheden binnen ondernemingen. Aan de andere kant, en boven alles, be-

tekent dit het overdragen van eigendomsrecht en beheer aan diegenen die binnen de onderneming werken en het meest direct erbij betrokken zijn.

Om dit te bewerkstelligen is een wijziging van het ondernemingsrecht nodig. De hernieuwde onderneming zou dus zelfbesturend zijn; het zou een gemeenschap moeten zijn in wier toekomst ieder lid zeggenschap zou hebben en deze zou in het eigen bezit van de leden zijn. Daarnaast zou deze onderneming gekenmerkt worden door zelfregulering. Niet het opleggen van allerlei maatregelen door de staat, maar onderlinge overeenstemming zou de basis moeten zijn voor een verantwoordelijke benadering. Tenminste, als we verantwoordelijke ondernemingen wensen die het wankele evenwicht handhaven tussen eigen verrijking en verrijking van de gemeenschap. Ten slotte moet de hernieuwde onderneming een gedecentraliseerde veranderingsstrategie vertegenwoordigen. Iedere onderneming dient vorm te geven aan de eigen ontwikkeling in de richting van zelfbesturing, zelfregulering en eigen bezit.

De verdergaande ordening van de maatschappij ten behoeve van politieke en economische gelijkheid heeft geleid tot de uitbreiding van de macht van de staat en daarmee tot de complexe organisatie ervan. Dat heeft weer geleid tot een aantal problemen waar we nu mee zitten. Luard noemt de verre verwijderdheid van politici en politiek gezag, de macht van de bureaucratie, het technische karakter van veel beslissingen en de daaruit volgende toename in macht van de deskundige, het individuele gevoel van vervreemding, het afnemen van werkelijk lokaal bestuur, de moeilijkheid van het decentraliseren van en het delen in besluitvorming.

Met deze problemen raken we aan het derde centrale socialistische thema: de vrijheid. Naar Luards mening moet het socialisme zich vandaag de dag eerder bezighouden met de mens zelf dan met de staat die hij bewoont. Meer met menselijke voldoening dan met menselijke organisatie. Socialisme moet ermee beginnen zich niet langer alleen maar druk te maken over het veiligstellen van orde en rechtvaardigheid (hoewel deze doeleinden even fundamenteel blijven als ooit), maar met hoe deze waarden veilig te stellen met de minst mogelijke schade aan de spontaneïteit en verscheidenheid die essentiële voorwaarden zijn voor een bevredigend menselijk bestaan. Voorwaarden die in toenemende mate bedreigd worden door de groeiende druk tot steeds perfectere organisatie.

2) Mark Goyder, *Socialism tomorrow; fresh thinking for the Labour Party*, Londen, 1979.  
3) Evan Luard, *Socialism without the state*, Londen, 1979.

## Marktsocialisme

Er bestaat een intellectuele paradox die inhoudt dat democratisch links vrijheid voorstaat op alle terreinen behalve dat van de economie, terwijl rechts voornamelijk sympathiek staat tegenover vrijheid voor zover die betrekking heeft op de economische sfeer. Democratisch-socialisten hebben traditioneel veelal vijandig gestaan tegenover het marktmechanisme. Het overlaten van de verdediging van het marktmechanisme aan rechts wordt door verwoorders van de genoemde libertair-socialistische ideeën echter als een ernstige politieke vergissing aangemerkt. Adam Smith heeft al opgemerkt dat we een weezin kunnen hebben tegen de aard van degenen die profiteren van de markt, zonder de werking van het marktmechanisme op zich af te wijzen: in een marktsysteem kunnen particuliere ondeugden immers resulteren in publieke deugd.

Door de praktische ervaring opgedaan met bevelsconomieën in Oost-Europa en door de klaarblijkelijke uitputting van het traditioneel sociaal-democratische denken in het westen zijn sommige socialistische gunstiger gaan denken over het marktmechanisme. Er is sprake van een hernieuwd debat over de rol die de markt, zo mogelijk, dient te spelen in een volwassen socialistische maatschappij. Dit heeft geleid tot aardig wat literatuur over het onderwerp „marktsocialisme”. In die literatuur wordt gesuggereerd dat een levensvatbare markteconomie kan samengaan met het in gemeenschapsbezit zijn van de produktie-

Voor libertair-socialisten loont het de moeite een goedwillend standpunt in te nemen ten opzichte van het marktmechanisme. De werking van de markt maakt het namelijk mogelijk gedecentraliseerde besluitvorming te combineren met coördinatie van de handelingen van onafhankelijke individuen en bedrijven. Markten dienen dan te worden opgevat als menselijke instituties die zich hebben ontwikkeld zonder enig bewust plan van iemands kant. Het zijn stimulerings- en sturingssystemen, die bij het ontbreken van ingrijpen door de staat op een zodanige wijze met positieve en negatieve sancties werken — dat wil zeggen met beloningen en bestraffingen in de vorm van winst en verlies — dat de op het gedrag inwerkende sancties uit het systeem zelf voortkomen, of liever uit de interacties van de deelnemers. Markten zijn op die wijze op te vatten als niet-autoritair georganiseerde systemen van sociale controle 4).

Voor de marktsocialist is het centrale probleem waar de overheid voor staat niet het innemen van de plaats van de markt, maar het zodanige herscheppen van de marktstructuur dat er sprake is van zodanige particuliere aansporingen voor individuen en ondernemingen dat zij in het publieke belang zullen hande-

len. Ongelukkigerwijs voor hen heeft veel van de recente overheidsinterventie niets te maken met het verbeteren van de marktstructuur.

Het leggen van een grote nadruk op het belang van het marktmechanisme houdt voor de marktsocialisten nog niet in dat alle staatsactiviteiten worden afgewezen. De marktsocialist gaat ervan uit dat natuurlijke en rechtspersonen de sociale kosten van hun handelingen zelf moeten dragen en dat de overheid moet voorzien in de voortbrenging van publieke goederen. Heel wat staatsactiviteiten kunnen worden begrepen als een substituuut voor een netwerk van vele omvattende overeenkomsten, die mateeloos kostbaar zouden worden als men ze middels private onderhandelingen tot stand zou willen brengen, dit zowel vanwege de transactiekosten als vanwege de aansporing als een „free rider” te handelen en het aan anderen over te laten de activiteiten te financieren waarmee men het privé eens is 5).

Tegen het gebruikmaken van het marktmechanisme kan men uit billijkheidsoverwegingen bezwaar maken. Winsten kunnen immers terecht komen bij diegenen die het niet verdienen. De ongewenste effecten van het marktbeleid kunnen echter gematigd worden door

---

Deze rubriek wordt verzorgd door de  
vkgroep Sociaal-Economisch  
Beleid van de Erasmus Universiteit  
Rotterdam

---

middel van compensatiebetalingen. Daarvoor is een herverdelingsbeleid nodig.

Herverdeling is een publiek goed. Dit betekent dat er voor het individu weinig aansporing bestaat om zelfstandig in de voortbrenging ervan te voorzien. Is herverdeling echter een staatsactiviteit, dat wil zeggen dat zijn bijdrage een onderdeel is van een contract met miljoenen anderen, dan is het individu vaak wel bereid om vrijwillige bijdrage te betalen ten behoeve van het overdragen van een deel van zijn inkomen aan de armen. Maar het zou niet rationeel voor het individu zijn om dit, in dezelfde mate, op eigen initiatief te doen. De opbrengst van zijn handeling voor het inkomen van de armen zou verwaarloosbaar zijn en het verlies aan eigen inkomen en welvaart aanzienlijk.

### De rode draad

De gestadig toenemende literatuur over het onderwerp marktsocialisme heeft ook de beoefenaars van de wetenschap der politiek in zijn greep gekregen. Zo organiseert het European Consortium for Political Research (ECPR) op zijn „joint sessions of workshops”

die plaats zullen vinden aan de universiteit van Lancaster volgend jaar een speciale „workshop” over „Socialism, freedom and the market”. Het doel van deze „workshop” is het onderzoek van de markt als een mechanisme voor de allocatie van goederen en diensten vanuit het standpunt van de politieke theorie.

Hoewel de belangstelling voor het zogenaamde marktsocialisme op het ogenblik in Groot-Brittannië het grootst is, probeert de leider van de „workshop” David Miller toch oververtegenwoordiging van Britse deelnemers te voorkomen. Hij probeert een evenwicht te bereiken in de bijdragen vanuit de verschillende landen die samen de ECPR vormen.

Dat roept de vraag op, wat we eigenlijk van de Nederlandse situatie zouden kunnen zeggen. We hebben al gezien dat het speciale karakter van de Britse sociaal-democratie een verklaring zou kunnen bieden voor het ontbreken van nieuwe oplossingsvoorstellen. Wat dat betreft ligt de situatie in Nederland wat gunstiger. Het economische denken binnen de PvdA is sterk beïnvloed door de ideeën van een marktsocialist-oudestijl als Tinbergen. Zo zijn de Nederlandse socialistische opvattingen over het herverdelingsbeleid veel genuanceerder en verder uitgewerkt dan die in Groot-Brittannië. Daarnaast hebben in de loop der tijd recalcitrante hoogleraren openbare financiën van socialistische signatuur als Drees jr., Koopmans, Stevers en Wolfson keer op keer gewezen op de tekortkomingen van het budgetmechanisme.

Wolfson heeft zich onlangs nog bikkelhard teweergesteld tegen het in socialistische kring nog steeds wijdverbreide, zij het langzaam kenterende illusionisme over de zegeningen van de overheidsinterventie 6). Hij merkt op dat zijn artikel progressieve geestverwanten onaangenaam zal treffen. Dwangmatig politiek handelen, zo poneert hij, heeft geleid tot een publieke sector van een omvang die in geen enkel opzicht meer te hanteren valt en niet meer aan haar doelstellingen beantwoordt. De overheid heeft te veel hooi op haar vork, en nog het verkeerde hooi ook. Zijn stuk gaat, in zijn eigen woorden, wat tobberig na of het geen tijd is te bezien in hoeverre het algemeen erkende falen van de markt zijn pendant heeft in het falen van de overheid, van

---

4) Hans Albert, *Marktsoziologie und Entscheidungslgik*, Neuwied, 1967.

5) Zie hiervoor en voor het volgende: Samuel Brittan, Hayek, *The new Right, and the crisis of social democracy*, *Encounter*, januari 1980, blz. 31-46.

6) D. J. Wolfson, *De wereld waarin wij leven, Beleid en Maatschappij*, maart/april, 1980, blz. 75-86.

het budgetmechanisme en het collectieve-besluitvormingsproces. Het gaat, met andere woorden, over het naïeve en onzorgvuldige optimisme waarmee vele socialisten nog steeds welhaast blindelings voor een onvolmaakte ordening opteren. Na een bijtende analyse komt hij tot de conclusie, dat we straffe voorwaarden moeten stellen aan de werking van het marktmechanisme. De dagen van de „vrije ondernemingsgewijze produktie” zijn voorbij. Maar zolang we het overheidsbeleid niet beter in de hand kunnen krijgen is het wellicht beter leven in een wereld waarin de overheid minder regulerend en meer (rand)voorwaardenscheppend te werk gaat. De ideale rol van de overheid in

de jaren tachtig ziet Wolfson dan ook als voorwaardenscheppend en randvoorwaardenstellend.

Hoewel de kans op ontvankelijkheid voor marktsocialistische ideeën bij Nederlandse economen groter lijkt dan in Groot-Brittannië is het nog maar de vraag of die ideeën een kans zullen krijgen in de praktische politiek. Wolfson meent wat dat betreft een aantal gunstige tekens te ontwaren, namelijk de discussienota *De rode draad voor de jaren tachtig* van de PvdA-werkgroep-Emmerij en het rapport *Steunzolen voor lemen voeten* van het PvdA-gewest Rotterdam. Onlangs is de „Rode draad”-werkgroep met een vervolgnota gekomen ten behoeve van een discussie over

de economische paragraaf van het PvdA-verkiezingsprogramma *Weerwerk*. Deze nota *Groei en werk* wijkt op essentiële punten af van dat ontwerp-verkiezingsprogramma.

In *Groei en werk* wordt nog in sterkere mate dan in *Weerwerk* de nadruk gelegd op de wenselijkheid van economische groei. In tegenstelling tot het ontwerp-verkiezingsprogramma zoekt de groep-Emmerij de financiering echter in een matiging van de collectieve uitgaven en nog specifiek in de kwartaire sector. Een verdere verhoging van de collectieve druk wordt strijdig geacht met het aanzwengelen van de groei. Er moet zodanig worden bezuinigd in de collectieve sector dat die niet meer snel-

ler groeit dan het nationale inkomen. Er zal met name een volumebeleid moeten worden gevoerd op het gebied van de sociale verzekeringen. De groep doet dan ook concrete voorstellen om het aantal uitkeringstrekkers te laten dalen. De initiële groeistoot vereist een toename van de investeringen die alleen mogelijk is door éénmalige vermindering van de consumptie. Daarom pleit de groep voor een éénmalige niveauperlaging voor de werkers in de kwartaire sector, in de orde van grootte van 5% van hun totale loonsom, een zogenaamde „negatieve Toxopeusrunde”.

Alleen hernieuwde groei in de marktsector van de economie kan volgens *Groei en werk* voor meer werk zorgen, het behoud van onze internationale concurrentiepositie en de financiering van de overheidsuitgaven. Daarnaast is echter speciale steun nodig voor de groepen die nu lijden onder een hogerdan-normale werkloosheid. *Weerwerk* stelt voor om alle werkgevers te dwingen een deel van hun werknemers uit die groepen te recruterén. *Groei en werk* daarentegen pleit voor een alternatief dat geen bureaucratische dwang vereist. Juist de oorzaken dienen te worden weggenomen waardoor het voor werkgevers op het ogenblik minder aantrekkelijk is om jongeren, vrouwen, gedeeltelijk arbeidsongeschikten e.d. in dienst te nemen. Dat kan door de arbeidskosten voor die categorieën te verlagen ten opzichte van de arbeidskosten van volwassen mannelijke werknemers. Met name pleit de groep-Emmerij voor een systeem van „vouchers” voor gedeeltelijk arbeidsongeschikten: permanente subsidies voor elke werkgever die een WAO-er in dienst wil nemen. Wat de jeugdwerkloosheid betreft, pleit zij ervoor om meer ruimte te geven aan het leerlingenstelsel door middel van permanente subsidies voor elke leerovereenkomst in het bedrijfsleven. Bovendien vraagt zij om aan werklozen betere faciliteiten voor studie en opleiding te geven (betaald educatief verlof).

Uit deze ideeën duikt het beeld op van een voorkeur voor de marktsector boven de collectieve sector, van het marktmechanisme boven het budgetmechanisme zonder dat dit leidt tot een verloochening van het socialistische erfdeel. Wie een beetje bekend is met de ideeën die opgang maken bij de zogenaamde basis van de PvdA weet dat deze groep nog een lange weg zal moeten gaan, wil zij haar marktsocialistische ideeën ingang doen vinden bij die basis, die via de congressen toch het laatste woord heeft. Het is echter al heel wat dat de eerste stappen op deze weg zijn gezet en dat deze groep de politieke moed heeft opgebracht haar nek uit te steken.